

Laglotten

Är den en onödig eller viktig företeelse inom vårt rättssystem?

Hannah Hansson

Filosofie kandidatexamen
Rättsvetenskap

Luleå tekniska universitet
Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats var att reda ut de för- och nackdelar som finns med laglotten samt att beskriva dess huvudsyften. Jag har också gjort en objektiv bedömning av om reglerna ska få finnas kvar eller om de bör avskaffas. Arbetet är byggt på material som jag främst funnit i förarbeten, som propositioner och statens offentliga utredningar, men också av doktrin och den lagstiftning som finns på området. Om en arvlåtare inte skrivit ett testamente så fördelas dennes kvarlåtenskap enligt en viss arvsordning. Även om en arvlåtare har skrivit ett testamente så finns det vissa inskränkningar i testationsfriheten. En av dessa inskränkningar är laglotten. Laglotten är en legal garanti för en bröstarvinge så att denne inte ska lämnas arvlös. Reglerna om laglotten infördes i Sverige redan år 1857 och har sedan dess, med vissa mindre ändringar, haft samma funktion. Det har många gånger kommit förslag till ett avskaffande och ett av de argument som gång på gång tas upp är att säkullbarn inte ska hamna i kläm. Trots alla försök till ett avskaffande finns reglerna kvar än idag och ett skäl till detta är att man tyckt att rättslikheten i de nordiska länderna bör bevaras.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Syfte.....	1
1.2 Frågeställningar.....	1
1.3 Avgränsningar.....	2
1.4 Metod.....	2
2 Bakgrund.....	3
2.1 Äldre rätt.....	3
2.2 Vad är laglott.....	3
2.2.1 Gällande rätt.....	5
2.2.2 Vilket värde som ska ligga till grund för laglotten.....	6
2.2.3 Förskott på arv.....	6
3 Laglottsinstitutet.....	8
3.1 Laglottens betydelse.....	8
3.1.1 Laglottens betydelse då.....	8
3.1.2 Laglottens betydelse nu.....	9
3.2 Argument för laglotten.....	9
3.3 Försök att avskaffa laglottsinstitutet.....	11
3.3.1 SOU 1964:35.....	11
3.3.2 SOU 1981:85.....	12
3.3.3 Motion 1996/97:L417.....	14
3.3.4 Motion 2000/01:L409.....	14
3.3.5 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm år 1996.....	15
4 De nordiska länderna.....	18
4.1 Allmän bakgrund.....	18
4.1.1 Norge.....	18
4.1.2 Finland.....	20
4.1.3 Danmark.....	21
4.2 Synpunkter på reglerna i de nordiska länderna.....	22
5 Diskussion.....	24
Käll- och litteraturförteckning.....	27

Förkortningar

ÄB Ärvdabalken
SOU Statens offentliga utredningar
Prop Proposition

1 Inledning

Anledningen till att jag valde att skriva om laglotten i min uppsats var för att jag alltid tyckt att den varit lite onödig. Jag hoppas att med denna studie om laglotten kunna ge en bättre bild om dess regler är viktiga eller onödiga företeelser inom vårt rättssystem.

De regler som omfattar laglotten hittar man i 7 kapitlet ÄB. Den paragraf som mitt arbete främst handlar om är regeln i 7:1 ÄB som lyder ”Hälften av den arvslott, som enligt lag tillkommer bröstarvinge, utgör hans laglott”.¹

Om en arvlåtare inte skrivit något testamente så fördelas dennes kvarlåtenskap efter en viss arvsordning. Reglerna om arv fungerar således som ett skydd då en avliden person inte skrivit ett testamente. Den så kallade parentelprincipen som i dessa fall blir aktuell går ut på att de personer som är närmast släkt med arvlåtaren ärver före de övriga släktingarna.²

I dagens samhälle så är förutsättningarna inte samma som det var när laglotten introducerades år 1857. Medellivslängden ökar, vi har fler familjebildningar än vi hade förr och vi är inte längre lika beroende av arv för att kunna försörja oss. De argument som vid introduktionen av laglotten lades fram är alltså inte särskilt aktuella idag och därför borde arvlåtaren, enligt de personer som vill ha full testationsfrihet, själv få bestämma över hela sin kvarlåtenskap och inte enbart en del av den.

1.1 Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är att reda ut de för- och nackdelar som laglottens existens har. Jag ska även göra en bedömning utifrån de argument som finns om laglotten skall vara kvar, ändras eller om reglerna helt enkelt bör avskaffas. Jag har också valt att göra en komparation mellan några av de nordiska länderna för att se vilka skillnader respektive likheter som finns med Sverige.

1.2 Frågeställningar

För att uppnå mitt syfte skall jag besvara följande frågeställningar:

1. Varför finns laglotten?
2. Vad är dess huvudsyfte?
3. Vad finns det för för- och nackdelar med laglotten?
4. Bör laglotten finnas kvar eller bör den avskaffas?

1 7:1 ÄB

2 Margareta Brattström, Anna Singer, Rätt arv, s 30

1.3 Avgränsningar

I min uppsats har jag valt att i den del som behandlar Sverige avgränsa arbetet till att endast omfatta laglotten och vissa andra relevanta delar inom arvsrätten. I den sista delen som behandlar en komparation mellan de nordiska länderna har jag valt att endast skriva om Norge, Danmark och Finland.

1.4 Metod

I min uppsats har jag använt mig av den traditionella rättsdogmatiska metoden. Arbetet bygger främst på material som jag funnit i förarbeten, som propositioner och statens offentliga utredningar, men också från den doktrin och lagstiftning som finns på området. Uppsatsen börjar med en presentation av laglottens bakgrund samt en kort redovisning av hur det såg ut under äldre svensk rätt. Därefter går jag igenom det svenska laglottsinstitutet och dess främsta syften. Jag har sedan beskrivit några av de argument som under årens lopp presenterats och det finns argument både för och emot reglerna om laglotten. Efter detta kommer en komparation med Norge, Finland och Danmark och sedan några synpunkter på de nordiska ländernas regler då det gäller laglotten och arvsreglerna. Avslutningsvis så har jag i en diskussion presenterat mina egna tankar och åsikter om laglotsreglerna.

2 Bakgrund

2.1 Äldre rätt

I den romerska rätten blev det tidigt tillåtet att fritt förfoga över sitt testamente, men senare kom dock inskränkningar med vissa speciella regler. Reglerna om inskränkningarna i testationsfriheten kom till därför att det då ansågs strida mot familjehänsynen att göra sina bröstarvingar helt arvlösa. Ur detta kom reglerna om laglotten till.³ Under denna tid räknades laglottens storlek på den kvotdel som bröstarvingen skulle fått om han/hon hade fått sin arvslott efter den legala arvsordningen som då fanns. En bröstarvinges laglott var i den romerska rätten antingen en tredjedel eller hälften av arvsloten, beroende på hur stor kvarlåtenskapen var.⁴

I den germanska rätten saknades till en början rätten att testamentera men det kom senare i bruk tillsammans med själågåvor.⁵ I denna rätt, på vilken den svenska rätten är byggd, fanns det en skillnad mellan släktskapet. Barn, föräldrar och syskon ansågs tillhöra den inre kretsen av släktingar medan den yttre bestod av de övriga släktingarna.⁶ Ur denna uppdelning växer senare den så kallade parentelprincipen fram. Genom denna utveckling blir släktaarvsrätten i Sverige nästan obegränsad. Den i stort sett obegränsade arvsrätten genom blodsband varade fram till år 1928. Det kom då en ny lag som begränsade denna rätt.⁷

Det rådde förr i tiden en kamp mellan kyrkans vilja att det skulle råda gåvo och testamentfrihet och reglerna om arv. Kyrkan ville ha testamentsfrihet för att människor skulle kunna testamentera sina tillgångar till kyrkan och inte till sina släktingar. Det har alltid rått vissa motsättningar mellan testamentsfriheten och synpunkterna om att slakten ska ärva.⁸

De svenska götalogarna försökte också begränsa friheten att fritt disponera över sitt testamente genom ett så kallat huvudlottssystem. Detta system hade anknytning till den kanoniska rätten.⁹

2.2 Vad är laglott

Laglotten utformades vid mitten av 1800-talet. Det var i samband med att arvejordssystemet avskaffades. Arvejordssystemet innebar att slakten skulle ärva egendomen man ägde. Det var förbjudet att testamentera bort jord om man bodde på landet. Det enda som man fick testamentera bort var lösöre och sådan jord som

3 Åka Saldeen, Åke Malmström, Successionsrätt, s 68

4 SOU 1925:43, s 290

5 Saldeen, Malmström, s 68

6 Åke Saldeen, Arvsrätt, s 31

7 Saldeen, s 32

8 Anders Agell, Åke Malmström, Civilrätt, s 410

9 Saldeen, Malmström, s 68

man själv förvärvat.¹⁰ Förr var arvejordssystemet en trygghet då det ofta var det enda sätt man kunde försörja sig på. Man ville alltså sätta en gräns för testationsfriheten även på denna tid. När laglotten fick en lite mer modern utformning under 1920-talet var samma skäl återopade som under arvejordssystemet.¹¹ Det skydd som laglotten utgör i Sverige idag handlar inte enbart om en begränsning att fritt få testamentera utan den omfattar även vissa åtgärder som en arvlåtare vidtar under sitt liv.¹²

Idag ser det dock lite annorlunda ut i vårt samhälle. Utvecklingen har gått framåt och det är inte längre så att vi är lika beroende av arvet för att kunna försörja oss som under arvejordssystemet och laglottens framväxt. Förr var det också vanligare att föräldrar dog tidigt och lämnade efter sig underåriga barn som då inte kunde försörja sig. När medellivslängden ökade så minskade även behovet av försörjning genom arv. Idag blir vi äldre och efterlämnar ofta vuxna barn som redan försörjer sig själva. En annan skillnad från förr är att idag ger laglotten i många fall mer pengar till varje bröstarvinge. Det är inte enbart för att levnadsstandarden ökat utan även för att vi skaffar färre barn än vi gjorde förr.¹³ Det har i alla tider i lagstiftningen reglerats att arvlåtare inte ska ha fullständig frihet att förfoga över sin egendom och på det viset kunna testamentera bort all sin egendom och därmed göra en bröstarvinge arvlös.¹⁴

En arvinges laglott har inte en arvlåtare rätt att förfoga över i testamente. I Sverige gäller laglotten endast bröstarvingar och alltså inte den efterlevande maken/makan. En bröstarvinges laglott är hälften av arvslotten.¹⁵ Arvslotten är den del som en bröstarvinge skulle erhållit om testamente aldrig skulle förekommit.¹⁶ För att få ut sin laglott krävs det att man påkallar jämkning av testamentet.¹⁷ Reglerna om jämkning av testamente hittar man i 7:3 st. 1 p. 1 ÄB och den lyder som följer ”För utfående av laglott äger bröstarvinge påkalla jämkning i testamente”.¹⁸

En bröstarvinge har som sagt rätt till hälften av dennes arvslott och har arvlåtaren testamenterat bort denna hälft så har bröstarvingen oavsett detta rätt att begära ut sin laglott. Laglotten är en legal garanti för en bröstarvinge så att denne inte ska lämnas arvlös när arvlåtaren avlidit.¹⁹ Den del av testamentet som testamentsgivaren kan förfoga fritt över till skillnad från laglotten kallas den disponibla kvoten.²⁰ Skulle inte arvlåtaren ha några bröstarvingar så blir automatiskt den disponibla kvoten hela kvarlåtenskapen och med bröstarvingar alltså halva kvarlåtenskapen. Förskott på arv påverkar storleken på laglotten och därför skulle det vara bättre om den disponibla kvoten kallades för den del som finns kvar i

10 Saldeen, s 108

11 SOU 1981:85, s 207

12 Brattström, Singer, s 219

13 SOU 1981:85, s 208

14 Saldeen, s 107

15 SOU 1981:85, s 206

16 Brattström, Singer, s 110

17 SOU 1981:85, s 207

18 7:3 ÄB

19 Anders Eriksson, Arv och testamente, s 179

20 Eriksson, s 181

behållningen efter det att avdrag gjorts för laglotterna.²¹ Finns det flera bröstarvingar blir deras laglotter tillsammans hälften av kvarlåtenskapen. Har man flera syskon blir alltså summan på laglotten lägre än om man varit det enda barnet.²²

Man kan inte i sin laglott kräva vissa föremål eller andra tillgångar eftersom detta enligt svensk rätt inte gäller.²³ Så fort man fått ut sin del trots att ett testamente föreligger så är inte laglotten kränkt. Att begära jämkning är inte samma sak som klander om ett testaments ogiltighet. Talan måste väckas inom sex månader från det att testamentet delgivits. Skulle en bröstarvinge inte begära jämkning så blir testamentet gällande, även om det skulle kränka laglotten. Om en bröstarvinge skulle godkänna ett testamente så har han/hon även avstått från sin rätt att utfå laglott.²⁴ Reglerna om att en bröstarvinge måste begära jämkning hittar man i 7:3 st. 3 ÄB.²⁵

En talan om jämkning av ett testamente kan ske genom att talan väcks direkt mot den person som testamentet är ställt till men det räcker dock att bröstarvingen tillkännager att han/hon vill ha ut sin laglott.²⁶ När en bröstarvinge väcker talan om jämkning av testamente är det viktigt att denne har bevis för att det har framställts ett laglotsanspråk mot testamentstagaren. Finns det fler än en bröstarvinge som vill ha ut sin laglott måste samtliga väcka talan och det räcker alltså inte att en av dem väcker talan för allas räkning.²⁷

2.2.1 Gällande rätt

Laglotten infördes i Sverige den 21 december 1857 och dess syfte var då, liksom idag, att en bröstarvinge inte fick lämnas helt arvlös. Den senaste reformen som kommit är den som kom år 1987 och denna gäller än idag. Bestämmelserna om laglotten finns nu i kapitel 7 ÄB. Det har skett en del ändringar i lagen genom åren och en skillnad är regeln i 7:3 ÄB.²⁸ Man kan tro att laglotsreglerna behandlar alla bröstarvingar lika men så är inte riktigt fallet. Det görs nämligen idag en skillnad mellan barn som är bröstarvingar till den maken som avlidit men inte till den efterlevande maken/makan. Dessa barn kallas särkullbarn och deras rätt skiljer sig alltså från de gemensamma bröstarvingarnas.²⁹

Ett särkullbarn ska ha rätt att få ut sin laglott direkt vid boutredningen medan en gemensam bröstarvinge får ut sin del först när den efterlevande maken/makan avlidit. Detta gäller dock endast när ett testamente är ställt till den efterlevande maken/makan men inte när det är ställt till någon utomstående. Om ett testamente

21 Carlén-Wendels, Bodelning och arvskifte, s 109

22 Saldeen, Malmström, s 70

23 Anders Agell, Testamentsrätt, s 111

24 Agell, s 66

25 Gösta Walin, Kommentar till Ärvdabalken, s 177

26 Agell, s 65

27 Eriksson, s 180

28 Walin, s 166

29 Walin, s 167

är upprättat till fördel för t.ex. en organisation har alltså en bröstarvinge liksom ett särkullbarn rätt att få ut sin laglott direkt när arvlåtaren avlidit.³⁰

2.2.2 Vilket värde som ska ligga till grund för laglotten

När man gör en bouppteckning ser man vilka tillgångar och skulder som boet har.³¹ Först ska boets skulder betalas och sedan kan man verkställa testamentet. Sedan dödsfallet och fram till boutredningen kan tillgångarna i boet minska eller öka i värde. På grund av detta så beräknar man i Sverige värdet då boutredningen äger rum och inte då arvlåtaren avlider.³²

2.2.3 Förskott på arv

Det finns vissa omständigheter som man måste räkna in i laglotten. En bröstarvinge är skyldig att räkna av gåvor som denne erhållit under sin livstid på sin laglott. Detta kallas förskott på arv och minskar alltså laglotten med den summa som gåvan var värd vid det aktuella gåvotillfället. Reglerna om förskott på arv hittar man i 7:2 ÄB och paragrafen lyder såhär ”Bröstarvinge är pliktig att å sin laglott avräkna vad han av arvlåtaren mottagit i förskott å sitt arv, så ock vad han mottagit på grund av testamente, såframt icke annat föranledes av detta”.³³

Till förskott på arv räknas även sådan gåva vars syfte är att likställa som testamente. I de fall då arvinge i förväg avsagt sig sitt arv så ger även här laglotten ett skydd.³⁴ Förskottet som man tagit emot ska räknas till den behållning som redan finns. Efter detta räknar man ut laglotten och överstiger värdet av gåvan inte laglotten så ska hela gåvans värde avräknas.³⁵

I en ärvdabalksutredning från år 1998 kom det ett förslag på att man skulle avskaffa presumtionen om att en gåva som en bröstarvinge fått under sitt liv skulle räknas som förskott på arv. Istället för att det skulle räknas som förskott automatiskt så skulle en arvlåtare kunna föreskriva att gåvan skulle räknas med vid fördelningen av arvet. Idag är det så att om inte arvlåtaren särskilt uttryckt att gåvan inte ska räknas som förskott så räknas den som gåva och det bör, enligt utredningen, vara tvärtom.³⁶

Ytterligare en fördel som utredningen såg med ett avskaffande av presumtionen var att beräkningen av arvslotterna skulle bli förenklad.³⁷

30 Walin, s 167

31 Eriksson, s 182

32 Walin, s 169

33 7:2 ÄB

34 SOU 1981:85, s 207

35 Eriksson, s 184

36 Brattström, Singer, s 218

37 Brattström, Singer, s 218

Brattström och Singer anser att det finns svagheter i reglerna om förskott på arv och en av dessa är att en stor del av befolkningen i Sverige inte har en aning om att de gåvor de ger till sina barn är att räkna som förskott.³⁸

Brattström och Singer menar också att om reglerna om förskott ändras och det istället blir så att en arvlåtare särskilt måste uttrycka att en gåva varit förskott så skulle det bli lättare för en arvlåtare att gynna eller missgynna ett eller flera barn. Ändras reglerna så har alltså en arvlåtare mer frihet att kunna bestämma hur arvet ska fördelas och bestämma vilka av barnen vars gåvor ska räknas som förskott och vilka som inte ska räknas som förskott.³⁹

Enligt Brattström och Singer kommer även laglottsskyddet att reduceras om det blir en ändring av reglerna om förskott, och detta eftersom det då bara kommer att handla om att skydda en bröstarvinge mot förordnanden i testamente. Därmed tror både Brattström och Singer att de argument som finns för att ha kvar laglotten ytterligare kommer att försvagas. Detta eftersom det för de flesta ses som mer naturligt att ge barnen gåvor under sin livstid istället för att förordna om dem i testamente.⁴⁰

38 Brattström, Singer, s 218

39 Brattström, Singer, s 219

40 Brattström, Singer, s 219

3 Laglottsinstitutet

I Sverige finns det ett laglottsinstitut som ger vissa arvingar skydd mot arvlåtarens testamentariska anordningar.⁴¹

Det svenska laglottsinstitutet har främst två syften. Det första är att de ska skydda bröstarvingar och säkra deras rätt till laglott från den avlidnes kvarlåtenskap. Det andra syftet som laglottsinstitutet har är att skapa rättvisa mellan bröstarvingar. Den avlidne kanske har testamenterat allt till en bröstarvinge och i dessa fall ska även ett skydd finnas för de andra bröstarvingarna genom laglotten.⁴² T.ex kan en förälder vilja göra en bröstarvinge arvlös om denne inte handlat efter vad föräldrarna vill. Det kan vara fråga om t.ex. val av partner eller utbildning.⁴³

3.1 Laglottens betydelse

Laglottens betydelse har förändrats i takt med samhällets utveckling och har idag inte samma dignitet som när den kom år 1857.

3.1.1 Laglottens betydelse då

När laglotten infördes var dess huvudsyfte att bröstarvingarna inte skulle lämnas arvlösa. Det fanns även ett andra syfte och detta var att försöka skapa viss rättvisa mellan bröstarvingarna. Dessa två syften var avgörande för laglottens tillkomst.⁴⁴

Barn som är födda utom ett äktenskap har i alla tider haft sämre rätt till arv än barn som är födda inom ett äktenskap. Förr skulle dessa barn ha samma rätt att ärva modern och dennes släktingar men hade ingen arvsrätt efter fadern. År 1954 kom ett förslag på en ny ärvdabalk där de ärvdabalkssakkunniga ville avskaffa det tidigare systemet och låta barn utom ett äktenskap få ärva som ett barn inom ett äktenskap. Förslaget blev dock nedröstat och togs aldrig med i lagen.

Utomäktenskapliga barn fick full arvsrätt först år 1969.⁴⁵ Även make/maka saknade arvsrätt i äldre svensk rätt. I lagen som kom år 1928 fick make/maka arvsrätt och har sedan dess, med vissa mindre ändringar, haft samma ställning.⁴⁶

Dock har samhället ändrats och de ursprungliga tankarna bakom laglotten har kommit att ifrågasättas under hela 1900-talet.⁴⁷

41 SOU 1981:85, s 207

42 SOU 1981:85, s 207

43 Saldeen, s 109

44 Brattström, Singer, s 111

45 Saldeen, s 33

46 Saldeen, s 34

47 Brattström, Singer, s 111

3.1.2 Laglottens betydelse nu

Eftersom vi idag inte är lika beroende av ett arv för att kunna försörja oss kan man säga att laglottens främsta syfte har fallit. Om det förr var meningen att laglotten skulle vara en garanti för försörjning så överensstämmer inte det med dagens verklighet. Laglottens andra huvudsyfte, att skapa en viss rättvisa, får också anses som ofullständig idag. Om en arvlåtare efterlämnar två barn så kan han/hon upprätta ett testamente till förmån för enbart den ena bröstarvingen. Den som inte gynnas av testamentet har fortfarande rätt till sin laglott men fördelningen blir trots det $\frac{1}{4}$ mot $\frac{3}{4}$. Genom detta har det inte uppkommit full rättvisa mellan de två bröstarvingarna.⁴⁸

3.2 Argument för laglotten

Det har gång på gång kommit förslag från olika håll på ett avskaffande av laglotten. Trots alla försök att avskaffa den finns den kvar än idag. I bland annat proposition 1986/87:1 bestred departementschefen de familjelagssakkunnigas argument för ett avskaffande av laglottsinstitutet.

De familjelagssakkunniga hade gjort flera undersökningar som visade att en arvlåtare sällan testamenterade till någon utomstående person. I nästan alla fall så testamenterade en arvlåtare sina kvarlåtenskaper till någon eller några inom den egna familjen. Med detta resultat så ansåg de familjelagssakkunniga att laglotten inte hade så stort skydd mot ett testamente som var uppställt till fördel för någon utomstående person. Men även om det inte längre hade samma betydelse i just detta fall så ansåg departementschefen att laglotten fortfarande var av största betydelse för att kunna uppnå en viss rättvisa mellan bröstarvingarna.⁴⁹

Ytterligare ett argument som de familjelagssakkunniga lade fram för ett avskaffande av laglotten var att efterlevande makes/makas ställningen skulle förstärkas om laglotsreglerna togs bort. De ville att makar skulle kunna trygga varandras fortsatta liv vid ett dödsfall utan inskränkningen av laglotten. På detta argument svarade departementschefen att ett avskaffande inte automatiskt ledde till en bättre ställning för efterlevande make/maka. Han menade att även om inskränkningen av laglotten togs bort så skulle fortfarande en arvlåtare kunna testamentera allt till några andra personer och därmed lämna den efterlevande maken/makan helt tomhänt.⁵⁰

Departementschefen anförde även i propositionen att det skulle missgynna särkullbarnen om man avskaffade laglottsinstitutet. En arvlåtare kunde genom olika orsaker vilja göra dessa barn arvlösa och då skulle de alltså inte få samma villkor som de övriga bröstarvingarna. En situation som man ville undvika var när

48 Brattström, Singer, s 111

49 Prop 1986/87:1, s 79

50 Prop 1986/87:1, s 80

arvlåtaren var osams med den förra maken/makan och på så sätt ville straffa denna genom att inte låta deras gemensamma barn få ta del av arvet.⁵¹

Det anfördes vidare i propositionen att ett avskaffande av laglotten skulle rubba rättslikheten som rådde i norden. Inga av de övriga nordiska länderna hade tänkt avskaffa sina laglottsinstitut.⁵²

Avslutningsvis så menade departementschefen att de familjelagssakkunnigas förslag till ett avskaffande av laglottsinstitutet inte bör genomföras. De familjelagssakkunnigas främsta syfte med ett avskaffande var att stärka den efterlevandes ställning och detta kunde enligt departementschefen uppnås på andra sätt. Han menade också att risken att en arvlåtare missgynnar särkullbarnen var för stor vid ett avskaffande och att rättslikheten i norden var en viktig företeelse för alla de nordiska länderna.⁵³

Anders Eriksson skriver i sin bok att han tycker att när någon dör och vill testamentera bort sina tillgångar så bör man få göra detta. Ett testamente är en människas främsta vilja och att då inte få disponera över det fullt ut kan tyckas vara fel. Eriksson är alltså för att Sverige inför full testationsfrihet för en arvlåtare, vilket skulle betyda att denne kan testamentera bort all sin kvarlåtenskap till vem som helst och dessutom slippa inskränkningen från laglotten.⁵⁴

På det 34:e nordiska juristmötet som hölls i Stockholm år 1996 diskuterades det både för- och nackdelar med laglottsinstitutet. En fördel med laglotten som alla på mötet höll med om var när det fanns särkullbarn, eller barn födda utom ett äktenskap, med i bilden. Särkullbarnens rätt att även ärva sin fader infördes först i början av 1900-talet och blev först då jämställda med de gemensamma barnen. Eftersom särkullbarnens rätt tillkom så sent ansåg man under det nordiska juristmötet att denna rätt inte bör avskaffas utan att särkullbarnen skulle vara berättigade detta skydd även i framtiden.⁵⁵

Ytterligare en fördel med laglotten som diskuterades på mötet var att reglerna minskade orättvisa mellan bröstarvingar. Man kunde undvika att det uppstod konkurrens mellan syskon om reglerna om laglotten fanns kvar. Att laglotten endast utgjorde hälften av arvslotten i de flesta nordiska länderna var också en omständighet till fördel för laglotten.⁵⁶

När en arvlåtare efterlämnar både särkullbarn och en ny make som denne har gemensamma barn med så ansåg deltagarna på mötet att laglotsreglerna var relevanta. Laglotten såg till att både särkullbarnen och de gemensamma barnen får sin del av arvet och på så vis uppstod viss jämlikhet barnen emellan. Om inte

51 Prop 1986/87:1, s 80

52 Saldeen, s 109

53 Prop 1986/87:1, s 80

54 Eriksson, s 181

55 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 542

56 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 542

reglerna funnits i denna situation så kunde det bli så att särkullbarnen blev lämnade utan arv då en arvlåtare enbart ville gynna sin sista familj.⁵⁷

Ett sista exempel då laglotten ansågs rimlig var när arvlåtaren hade underåriga barn som inte hade någon inkomst eller utbildning. De var då beroende av arvet för att kunna försörja sig och särskilt om arvlåtaren efterlämnade en make/maka som var mindre förmögen. I alla exempel ovan fungerade laglotten och gav rimliga resultat men deltagarna på mötet ansåg att de inte var tillräckligt starka för att kunna rubba de skäl som lagts fram för ett avskaffande av laglotten.⁵⁸

3.3 Försök att avskaffa laglottsinstitutet

Det har under tidens lopp funnits motstånd mot laglotten och det har flera gånger lagts fram förslag till ett avskaffande. Jag har valt att redovisa vilka argument som presenterats under fem olika tillfällen under 1900-talet för ett avskaffande av laglotten. Det börjar med en SOU från år 1964 och sedan en från år 1981. Efter det kommer två motioner, en från 1996/97 och en från 2000/01. Till sist är det kommentarer från det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm år 1996.

3.3.1 SOU 1964:35

Anledningen till att de i familjerättskommittén i SOU 1964:35 ville avskaffa laglotten var för att den efterlevande makens/makans ställning skulle stärkas. Den efterlevandes ställning hade under senare tid fått en starkare ställning på flera håll utomlands och detta ville även familjerättskommittén att Sverige skulle ta efter. Framst ville kommittén stärka den efterlevandes ställning då den avlidne efterlämnat bröstarvingar eller särkullbarn.⁵⁹ Det lades fram flera argument för att avskaffa laglotten och ett argument var att de unga, främst ekonomiskt, hade en helt annan ställning än de haft förut. Förr behövde de sitt arv för att överhuvudtaget kunna försörja sig men så såg det inte ut nu. Det är mycket som förbättrats med åren och det var nu lättare att få studiebidrag och de unga uppnådde ofta ganska hög lön relativt tidigt.⁶⁰

Familjerättskommittén anförde vidare att de förbättringar som skett genom en reform som kom år 1959 inte varit tillräckliga. För att förstärka den efterlevandes ställning ytterligare tyckte de att denne bör få sitta i oskiftat bo. Kommittén ville alltså att den efterlevande maken/makan skulle ha förtur framför laglotten och få bo kvar med fri förfoganderätt. Maken/makan skulle fritt få förfoga över tillgångarna och barnen få ut sin del först då den efterlevande avlidit.⁶¹

När det gällde kommitténs förslag till att en efterlevande make/maka skulle få sitta i oskiftat bo utgick de ifrån att barnen frivilligt skulle låta den andra föräldern nyttja

57 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 542

58 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 542

59 SOU 1965:35, s 363

60 SOU 1965:35, s 364

61 SOU 1965:35, s 364

alla tillgångar. Detta gällde dock bara gemensamma bröstarvingar och de skulle alltså avstå från sin laglott frivilligt. Om ett barn skulle sätta sig emot detta stadgande så menade kommittén att de andra barnen skulle kunna vägleda denna. För särkullbarn skulle inte regeln gälla eftersom de inte skulle behöva vänta på att få ut sitt arv efter sin mor eller far tills det att den efterlevande också avlidit.⁶²

3.3.2 SOU 1981:85

Man ville även i SOU 1981:85 avskaffa laglotten för att förstärka den efterlevande makens/makans men också efterlevande sambos ställning. De familjelagssakunniga ville att efterlevande make/maka eller sambo skulle kunna ha kvar kvarlåtenskapen i sin ägo trots att den avlidne efterlämnat bröstarvingar. Härmed skulle den efterlevande kunna bo kvar i ett oskiftat bo och ha så kallad fri förfoganderätt över bröstarvingarnas del av kvarlåtenskapen. Bröstarvingen skulle sedan få rätt till efterarv men först när den efterlevande maken/makan eller sambon avlidit. Man skulle trygga den efterlevande makens/makans liv på detta sätt. Om en bröstarvinge skulle kunna få ut sin laglott direkt så skulle möjligtvis den efterlevande maken/makan eller sambon behöva flytta från det gemensamma hemmet och denna situation ville kommittén undvika.⁶³

Ytterligare en anledning till att avskaffa laglotten var att den efterlevandes ställning kunde förbättras ännu lite till genom testamente. Skulle man fritt få förfoga över sitt testamente och slippa inskränkningen med laglotten så skulle man undvika problemet med att en make/maka måste flytta för att bröstarvingarna skulle kunna få ut sin del innan den efterlevande också avlidit.⁶⁴

Ett problem som kunde uppstå om det fanns särkullbarn med var när den avlidne ville gynna sin sista familj och valde att genom testamente ge dem alla sina tillgångar. Ett förslag till lösning på detta problem var att låta båda sidor få sin del av kvarlåtenskapen. Man kunde alltså även låta särkullbarnen ha rätt till efterarv genom att upprätta ett testamente om det. Då skulle både gemensamma barn och särkullbarn få sin del av kvarlåtenskapen. När det kom till att skapa rättvisa mellan syskon fanns det också problem. Trots att laglotten fanns kunde en förälder testamentera allt till ett av syskonen som då skulle få allt förutom de andras laglotter.⁶⁵ Även om det kunde vara av stor betydelse att inte lämnas arvlös så fanns det bröstarvingar som enbart fått ut sitt arv i kontanter. För vissa kunde det göra lika ont att få ut kontanter efter arvlåtaren som att bli arvlös då de andra bröstarvingarna fått ut sina laglotter ur huset och därmed fått saker som har ett stort affektionsvärde, något som pengar inte har.⁶⁶

Om man skulle avskaffa laglotten skulle alla barn bli likställda och chansen att man skulle bli arvlös skulle gälla alla barn. Man ville förr uppnå jämlikhet mellan

62 SOU 1964:35, s 369

63 SOU 1981:85, s 208

64 SOU 1981:85, s 208

65 SOU 1981:85, s 209

66 SOU 1981:85, s 210

utomäktenskapliga och inomäktenskapliga barn. Nu var det dock ett ganska lågt antal mödrar som var gift eller samboende med barnets far och därför minskade anledningen att göra skillnad på utomäktenskapliga eller inomäktenskapliga barn. Den tanke som fanns förr om att göra skillnad på barn vars föräldrar var samboende och gifta minskade i takt med att samhället utvecklades.⁶⁷

Den konflikt som istället kunde bli aktuell var konflikten om familjebildningarna. Arvlåtaren kunde ha flera familjebildningar som kunde hamna i konflikt med varandra då det gällde kvarlåtenskapen och arvet efter den avlidne. När det uppstod konflikter mellan arvlåtarens olika familjebildningar skulle i första hand de barn som fortfarande var i behov av underhåll prioriteras. Det fanns särskilda barnpensioner och andra former av stöd för barnen men om ett barn skulle behöva ytterligare underhåll borde detta endast gälla de barn som ingått i arvlåtarens sista familj.⁶⁸

Kommittén menade sedan att det i samband med en diskussion om den nya arvslagstiftningen år 1928 lades fram vissa argument för att laglottsinstitutet skulle få finnas kvar. Ett av dessa argument var att den testationsfrihet som redan fanns sällan användes fullt ut. De ansåg därför inte att de argument som lagts fram för ett avskaffande av laglotten var särskilt genomarbetade och vägde därför inte alltför tungt i beslutet av att låta laglottsinstitutet vara kvar.⁶⁹ De familjelagssakkunniga svarade på dessa argument med att om en avliden i sitt testamente gynnat någon utomstående så var det uppenbart att arvlåtaren stod testamentstagaren närmre än de personer som enligt arvsordningen skulle ärva denne.⁷⁰

De familjelagssakkunniga såg ytterligare ett problem med laglotten och detta var när en avliden person tidigare genom testamente eller vid en bodelning övertagit egendom från en tidigare familjebildning och därmed vilja att barnen från denna familj skulle få tillgång till detta. Det kunde handla om egendom som hade betytt mycket för den förra familjen men som inte hade haft samma värde för den nya. De tyckte därför att den avlidne skulle få testamentera denna egendom till dessa barn utan hinder av de senare tillkomna barnens laglotsanspråk.⁷¹

Till sist så ansåg alltså de familjelagssakkunniga att det var på tiden att laglotten avskaffades. De skäl som från början fanns för att skydda bröstarvingar från att lämnas arvlösa hade försvagats med tiden men också genom samhällets utveckling.⁷²

67 SOU 1981:85, s 210

68 SOU 1981:85, s 210

69 SOU 1981:85, s 210

70 SOU 1981:85, s 211

71 SOU 1981:85, s 211

72 SOU 1981:85, s 211

3.3.3 Motion 1996/97:L417

Denna motion från år 1996 skrevs av moderaten Annika Jonsell och syftet med motionen var att laglotten skulle avskaffas.

När någon dör utan att ha skrivit ett testamente så gick alla tillgångar till de närmast anhöriga och på samma sätt bör den som skrivit ett testamente få sin yttersta vilja igenom, utan inskränkningar från t.ex. ett laglottsanspråk. Alla personer bör ha rätt att veta att ens yttersta vilja kommer att bli respekterad den dagen då man dör. Denna rätt tillgodoses inte idag därför att vissa regler kan få företräde framför den yttersta viljan som är uttryckt i ett personligt testamente. Hade man barn eller barnbarn då man avlider så var rätten att få sitt personliga testamente till fullo helt uppfyllt väldigt begränsad. Testamentet respekterades i den mån som det inte inskränkte på t.ex. laglotten. Gjorde testamentet det så respekterades alltså inte den yttersta viljan till fullo. Även om laglottsanspråket stred mot testamentsgivarens vilja så hade bröstarvingarna ändå rätt att begära ut sitt arv.⁷³

I de flesta fall så blev detta problem inte särskilt betydande eftersom många valde att lämna sina tillgångar till sina närmaste släktingar och därför hade inte laglottsanspråket någon betydelse. Däremot kunde det ibland uppstå situationer då en testamentsgivare inte ville gynna sin egna familj när denne avlidit. Ett exempel på en sådan situation kunde vara då testamentsgivaren varit osams med sin familj eller rentav blivit misshandlad eller på något annat sätt blivit illa behandlad och därmed inte ville gynna den personen som betett sig illa när han/hon dör. I detta fall ville man möjligen låta sina tillgångar tillfalla t.ex. brottsofferjouren eller någon annan organisation istället för att gynna den som hela livet misshandlat en fysiskt eller verbalt.⁷⁴

Trots exemplet ovanför kunde alltså bröstarvingen som misshandlat testamentsgivaren få ut sin laglott. Nu är det en väldigt liten del av befolkningen i vårt land som blir misshandlade eller illa bemötta av sin egen familj men det förekommer och därför tyckte Annika att det bör finnas total testationsfrihet. Det blev också särskilt tydligt då en person strax innan sin död skänkte bort alla sina tillgångar. Då var det uppenbart att denne inte ville att någon annan skulle ärva tillgångarna, även om det var hans egna bröstarvingar. Slutsatsen av detta blev att alla människor bör ha rätt att själva bestämma över vad som ska hända med deras tillgångar när de avlidit.⁷⁵

3.3.4 Motion 2000/01:L409

Denna motion skrevs av moderaterna Stig Rindborg och Elizabeth Nyström och det främsta syftet med motionen var att laglotten skulle avskaffas. Det var dock inte bara ett avskaffande man ville åstadkomma utan de ville dessutom att föräldrarnas försörjningsplikt skulle upphöra att gälla.

73 Motion 1996/97:L417

74 Motion 1996/97:L417

75 Motion 1996/97:L417

Stig och Elizabeth tyckte att varje person skulle få råda över sina egna tillgångar och att en bröstarvinges laglott inte skulle vara hälften av arvslotten, som den nu var. När laglotten introducerades såg inte samhället ut som det gjorde nu. Utvecklingen hade gjort att det som förr sågs som självklara argument för laglotten nu suddats ut. I dagens samhälle hade barnen ingen försörjningsplikt för sina föräldrar och inte heller föräldrarna efter det att barnen fyllt 18 år. Försörjningsplikten kunde dock gälla i vissa situationer tills det att barnet fyllt 21 år.⁷⁶

Medellivslängden hade också ökat sen introduktionen av laglotten och låg nu på kring 77 år för män och 81 år för kvinnor och därför hann ofta barnen bli vuxna och kunde försörja sig själva innan föräldrarna avlidit. Även om barn och föräldrar haft en nära och bra kontakt hela livet så var det inte lämpligt att lagstiftaren och staten lade sig i och bestämde vem av barnen som föräldrarna skulle gynna i sina testamenten.

De två moderaterna tyckte alltså att man bör respektera när en förälder ville göra en bröstarvinge arvlös. Det fanns flera orsaker till varför en arvlåtare kunde komma att vilja göra ett eller flera barn arvlösa. Arvlåtaren kanske var osams med sina barn eller så ville denne helt enkelt ge alla sina tillgångar till en ny make/maka. Det kunde också vara så att arvlåtaren helt enkelt inte ville att det hus han/hon bott i hela sitt liv skulle bli splittrat, vilket det kunde bli om barnen skulle begära ut sina laglotter. Avslutningsvis så tyckte de att huvudsyftet med arvsrätten alltid skulle vara att en testamentsgivares vilja skulle bli respekterad fullt ut.⁷⁷

3.3.5 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm år 1996

På de nordiska juristmötena som hålls vart tredje år i något av de nordiska ländernas huvudstäder så deltar enbart jurister från Norden. De är jurister med olika yrkesbakgrund och de kan vara advokater, domare och affärsjurister. Syftet med mötena är att de träffas och tar upp olika juridiska ämnen.⁷⁸ På det 34:e nordiska juristmötet som hölls 1996 så diskuterades bland annat ett avskaffande av laglottsinstitutet.

För att komma fram till om laglotten bör tas bort eller inte så måste man sätta den i ett sammanhang med den efterlevandes ställning. Den efterlevande makens/makans ställning och rättigheter hade länge varit en central del i den nordiska arvsrätten.⁷⁹

Det som diskuterades på detta möte var om reglerna om laglott bör bevaras eller inte.⁸⁰ Enligt tingsfiskalen Thomas Johansson så fanns det en rad situationer då reglerna om laglotten var till skada, eller gav ett orimligt resultat. Den situation som var tydligast i detta fall var när tillgångarna i ett dödsbo var bundna i en

76 Motion 2000/01:L409

77 Motion 2000/01:L409

78 www.nordisktjuristmote.se

79 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 520

80 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 519

näringsverksamhet. Ägde arvlåtaren fast egendom vari det var bundet stora tillgångar kunde det bli problem då arvet skulle delas ut till bröstarvingar som inte sedan skulle ta över egendomen. Detta förekom och var vanligast i lantbruksegendomar eller motsvarande egendom.⁸¹

Ett andra exempel på när laglottsreglerna kunde anses som orimliga var när en bröstarvinge på grund av psykisk sjukdom inte kunde glädjas eller hade någon direkt nytta av arvet. I denna situation blev reglerna om laglotten enbart ett säkerställande att bröstarvingen med den psykiska sjukdomen kunde betala underhållet med tillgångarna från sitt arv.⁸²

Ytterligare ett exempel då laglottsreglerna ansågs ge orimliga resultat var när en bröstarvinge skulle ta skada av ett arv på grund av missbruk av droger eller alkohol. Om denna bröstarvinge fick ett arv skulle denne kunna köpa mer droger och alkohol och på så vis missgynnas av arvet. I båda dessa fall tyckte deltagarna som var med på mötet att en arvlåtare bör ha full testationsfrihet och kunna förordna om att inget arv skulle tillfalla dessa bröstarvingar.⁸³

Det kunde uppstå situationer då arvlåtaren inte hade någon kontakt eller relation alls med en bröstarvinge och då var det orimligt att denne skulle gynnas av arvet. Laglottsreglerna var ett hinder även då en arvlåtare hade förmögna barn som inte var i direkt beroende av arvet. I detta fall tyckte deltagarna att arvlåtaren bör ha full testationsfrihet att t.ex. testamentera bort pengarna till en organisation eller liknande.⁸⁴

Ett sista exempel då laglottsreglerna ställde till det var när det fanns barnbarn till arvlåtaren. Ofta när någon avlidit efterlämnade denne vuxna barn som kunde försörja sig själva. Hade dessa bröstarvingar i sin tur barn så var ofta dessa i större behov av arvet och därför ansåg deltagarna på mötet att arvlåtaren bör kunna hoppa över en generation och istället låta barnbarnen få arvet. Man kan fråga sig om reglerna om laglotten verkligen var relevanta i de berörda fallen här ovan.⁸⁵

Eftersom reglerna om laglotten haft en lång historia så hade det inte varit helt enkelt att försöka få till en ändring av dem. Även om det fanns tillfällen då laglottsreglerna gav orimliga resultat så hade de en historisk tradition i vårt samhälle. Man hade i Norge infört en så kallad Lex Michaelsen som innebar att de satt en övre gräns för laglotten. Denna beloppsgräns tyckte de svenska deltagarna på mötet även skulle införas i Sverige för när denna gräns var uppnådd rådde det full testationsfrihet för en arvlåtare.⁸⁶

Advokat Göran Wörlund från Finland tillade att det var väldigt fel att det inte fanns någon fullständig respekt för en arvlåtares sista vilja. Det var inte rätt att en

81 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 543

82 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 543

83 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 543

84 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 544

85 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 544

86 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 544

lagstiftare skulle få bestämma hur en arvlåtares tillgångar skulle fördelas. Han menade också att inskränkningen som fanns i testationsfriheten bara byggde på emotionell grund och saknade alltså hållbara motiv till dess existens. Det hade som argument för laglottens existens anförts att man inte skulle ändra något så väl etablerat som reglerna om laglotten var. Wörlund tyckte inte detta argument var relevant alls då hela systemet var onödigt och inte ens behövdes.

Det stämde att det kunde uppstå vissa problem om det förekom särkullbarn men det skulle fortfarande vara upp till arvlåtaren om han ville gynna eller missgynna ett eller flera barn. Om en förälder kände särskild sympati för ett barn men ville lämna de övriga arvlösa så ansåg Wörlund att det vore rimligt att de fick göra detta.⁸⁷

Peter Lødrup, som skrivit referatet som diskuterades på mötet, tillade till sist att enligt honom så var de situationer då det föreligger omgifte den invändning för ett avskaffande av laglotten som var starkast.⁸⁸

87 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 545

88 Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996, s 545

4 De nordiska länderna

En testamentgivares rätt att helt bestämma själv vem som ska ärva honom/henne har under de senaste hundra åren utvidgats i alla de nordiska länderna. Det finns många likheter mellan länderna men också några skillnader.⁸⁹ Jag har valt att i detta kapitel kort redogöra för rättens historia i Norden och dagens arvsrätt i Norge, Finland och Danmark.

4.1 Allmän bakgrund

Från 1500-talet fram till 1800-talet påverkades Norden starkt av Europa. Det var inte bara ekonomiskt och politiskt inflytande utan även socialt och kulturellt. Man kan säga att under denna tid blev Norden och dess invånare en del av Europa. Norge och Sverige var de länder i Norden som påverkades starkast eftersom de trots den tyska Hansans inflytande ändå följde de nordiska samhällets kultur. Danmark hade redan uppnått en hög grad av europeisering före de andra länderna på grund av dess geografiska läge.⁹⁰

Under 1900-talet var inflytandet i Norden istället präglad av Tysklands frammarsch som världsmakt. Tysklands inflytande på världen hade minskat under 1600-talet då det trettioåriga kriget pågick men de återhämtade sig snart och blev i slutet av 1800-talet ett av världens mäktigaste länder. Preussens inflytande i Norden var inte enbart socialt, politiskt och kulturellt utan även rättskulturellt.⁹¹

När det kommer till reglerna om arvsrätten och laglotten så finns det vissa skillnader mellan de nordiska länderna men alla länder har ett laglottssystem som i grunden har samma funktion.

4.1.1 Norge

Under vikingatiden ägde Norge en stor del av Nordsjöområdet och kom därmed i kontakt med kristendomen.⁹² Med kristendomen introducerades även skrivkonsten i Norge och härmed kunde de skriva ner regler och lagar som skulle gälla och tillämpas i landet. Präster och munkar var närvarande vid nedskrivandet eftersom de var med och bestämde innehållet i lagarna.⁹³

Idag i den norska rätten kallas den person som upprättar ett testamente för arvlåtare och den som mottar arvet genom testamentet för arvinge.⁹⁴

⁸⁹ Peter Lødrup, Nordisk arverett, s 259

⁹⁰ Erik Anners, Den europeiska rättens historia Del 2, s 68

⁹¹ Anners Del 2, s 193

⁹² Erik Anners, Den europeiska rättens historia Del 1, s 175

⁹³ Anners Del 1, s 177

⁹⁴ Lødrup, s 259

I Norge är det två tredjedelar av arvslotten som utgör en bröstarvinges laglott. Det har under årens lopp funnits motstånd mot att laglotten utgör två tredjedelar men trots detta så finns reglerna kvar. En bröstarvinge i Norge har endast rätt till högst 1 miljon kronor och i en bröstarvinges ställe så har ett barnbarn endast rätt till högst 200 000 kronor. Detta betyder att den del som kallas en arvlåtares pliktadel får mindre betydelse för en arvlåtare som har mycket pengar eftersom summan på laglotten aldrig kommer överstiga 1 miljon för varje barn. Har en arvlåtare således flera miljarder i tillgångar så får inte pliktdelen alls samma betydelse som den annars skulle fått. Testationsfriheten i Norge påverkas också av hur många bröstarvingar arvlåtaren har.⁹⁵

I Norge finns det en speciell gräns för hur mycket en bröstarvinge kan få ut och ett exempel på det är när en arvlåtare har två barn och en förmögenhet på 2 miljoner. I dessa fall så kan arvlåtaren endast testamentera bort 2 miljoner / 3 = 666 666 kronor. Detta gäller dock endast när det inte finns någon efterlevande make. Är en arvlåtare väldigt förmögen och har tillgångar värda 10 miljoner så kan denne testamentera bort 8 miljoner eftersom varje bröstarvinge endast kan få upp till 1 miljon var. Har en arvlåtare en förmögenhet på 10 miljoner och därtill två bröstarvingar så blir pliktdelen endast 20 % av de 10 miljonerna.⁹⁶ Om en norsk arvlåtaren varken efterlämnar efterlevande make/maka eller bröstarvingar så råder full testationsfrihet för honom/henne.⁹⁷

En arvlåtare i Norge får inte disponera över den del av testamentet som innehåller bröstarvingarnas laglotter.⁹⁸ En arvlåtare får heller inte bestämma att en bröstarvinge ska få en viss sak som sin laglott och en bröstarvinge kan kräva ut sin laglott i kontanter.⁹⁹

I Norge finns det särskilda regler som ger en underårig bröstarvinge vid vissa tillfällen rätt till en summa pengar. Dessa pengar ska tjäna som hjälpmedel under barnets uppväxt. Detta hjälpmedel är av stor vikt när ett barn inte fått sin fulla uppfostran när arvlåtaren dör.¹⁰⁰ Varje bröstarvinge är berättigad till så mycket pengar att det är rimligt med tanke på omständigheter och uppfostran i övrigt. De ska alltså kunna leva med samma förutsättningar som de skulle haft om arvlåtaren aldrig avlidit. Reglerna om rätten till försörjningspengar har fått en liten praktisk betydelse då det inte finns någon praxis på området.¹⁰¹

95 Lødrup, s 71

96 Lødrup, s 77

97 Lødrup, s 72

98 Lødrup, s 73

99 Lødrup, s 74

100 Lødrup, s 75

101 Lødrup, s 76

4.1.2 Finland

I Finland kallas den person som upprättar ett testamente för testamentsgivare och den som ärver för testamentstagare.¹⁰²

Laglotten som finns i Finland består av halva arvslotten. Om testamentsgivaren har flera barn så blir deras delar ihop halva arvslotten och det spelar ingen roll hur stort arvet är eller hur mycket tillgångar testamentsgivaren har. I Finland har de även en inskränkning i en testamentsgivares testationsfrihet och det är alltså endast den del som inte utgör laglott som en testamentsgivare kan testamentera bort.¹⁰³ Om testamentsgivaren inte har några bröstarvingar vid sin död så går hela kvarlåtenskapen till den efterlevande maken/makan. Dock har den avlidnes arvingar efterarvsrätt och får ut sin del av kvarlåtenskapen när den efterlevande maken/makan avlidit.¹⁰⁴

Enligt finsk rätt måste en bröstarvinge som fått en gåva av testamentsgivaren under sitt liv avräkna detta som förskott på arv och får efter det endast ut så mycket som blir över från pliktdelen i testamentet. Skulle flera bröstarvingar fått gåvor ska den sammanlagda summan av dessa läggas ihop och blir denna del lika stor eller större än pliktdelen och laglotten så har testamentsgivaren full testationsfrihet.¹⁰⁵

När en bröstarvinge ska få ut sin del så kan denne inte själv välja vad den vill ha utan har endast rätt att få ut tillgångar till summan av laglotten. Så fort en bröstarvinge har fått ut den summan som har är berättigad genom laglotten så har denne fått sitt och kan inte efter det begära ut mer tillgångar. Har testamentsgivaren testamenterat bort en så stor summa att den inkräktar på laglotten har en bröstarvinge rätt att få ut differensen i kontanter av testamentstagaren. Detta betyder att det i Finland inte finns några kvalitativa begränsningar på vad en testamentsgivare får testamentera bort.¹⁰⁶

En testamentsgivare kan i Finland inte själv bestämma vilka särskilda ting som en bröstarvinge ska få som sin laglott och bröstarvingarna kan även kräva att få ut sin del i kontanter. En bröstarvinge behöver dock inte ta emot någon del av testamentet och kan alltså tacka nej till sin del.¹⁰⁷

Efter att alla bröstarvingar fått sin del kan en testamentsgivare sedan fritt fördela de övriga tillgångarna. Detta kan betyda att testamentsgivaren kan ge en eller flera bröstarvingar fördelar genom att ge den eller dem resterande del av arvet. Testamentsgivaren får även disponera över de tillgångarna och kan alltså bestämma att en viss bröstarvinge ska ha en viss sak eller en viss summa av kvarlåtenskapen som finns kvar.¹⁰⁸

102 Lødrup, s 259

103 Lødrup, s 71

104 SOU 1998:110, s 86

105 Lødrup, s 72

106 Lødrup, s 73

107 Lødrup, s 74

108 Lødrup, s 74

I Finland finns det regler som ställer ett krav på dödsboet att betala ett bidrag för uppfostran och utbildning till testamentsgivarens bröstarvingar. Försörjningsbehovet ska man värdera mot det som bröstarvingen fått i arv och bidraget får endast gälla tills dess att bröstarvingen fyllt 21 år. Det finns en begränsning i rätten till bidrag och detta är när det finns en arvinge som lider av någon sjukdom som gör att denne är oförmögen att försörja sig själv och är därmed i stort behov av arvet.¹⁰⁹

4.1.3 Danmark

Rättsutvecklingen i Danmark har påverkats av europeisk rätt och detta såg man redan under Knut den stores tid. När Knut blev konung över Danmark så utfärdade han lagar som var starkt präglade av den europeiska rätten.¹¹⁰ När man går tillbaka så långt i tiden som till de första skriftliga källorna så finner man att det förekommer klyftor mellan rika och fattiga, svaga och starka.¹¹¹

I Danmark kallas idag den person som upprättar ett testamente och den som ärver genom det för arvlåtare samt arvinge.¹¹²

Det är hälften av arvslotten som utgör en bröstarvinges laglott. Oavsett hur stort arv som arvlåtaren lämnar efter sig så är det alltid halva den summan som ska utgöra laglott. Har en arvlåtare många barn blir deras laglotter ihop halva arvslotten. I Danmark förekommer inte full testationsfrihet och om arvlåtaren efterlämnar en efterlevande make/maka så har arvingen rätt till 2/3 av arvet och resten går till den efterlevande maken/makan.¹¹³ Enligt dansk rätt har även en arvlåtare rätt att utvidga eller begränsa den efterlevande makens/makans del av arvet till 2/3 eller 1/6.¹¹⁴

Har en arvlåtare efterlämnat en bröstarvinge men ingen efterlevande make/maka så har bröstarvingarna rätt till hälften av arvslotten medan de alltså får rätt till två tredjedelar när det finns en efterlevande make/maka.¹¹⁵ Om dessutom arvlåtarens och den efterlevande makens/makans egendom varit gemensam så har den efterlevande maken/makan rätt att sitta kvar i oskiftat bo med all egendom. Detta har han/hon rätt att göra fram till sin död med undantag för ingående av nytt äktenskap. Träffar den efterlevande maken/makan en ny partner som den sedan gifter om sig med så har denne inte längre rätt att behålla all egendom i boet. Skulle det även finnas ett särkullbarn som inte ger sitt samtycke till att den efterlevande maken/makan behåller all egendom så gäller inte heller här denna rätt för den efterlevande maken/makan.¹¹⁶

I Danmark kan en arvlåtare inte råda över den del som kallas pliktdelen och får

109 Lødrup, s 77

110 Anners Del 1, s 170

111 Anners Del 1, s 171

112 Lødrup, s 259

113 Lødrup, s 71

114 SOU 1998:110, s 85

115 Lødrup, s 72

116 SOU 1998:110, s 85

således inte disponera över andelarna i denna pliktdel av testamentet.¹¹⁷

Enligt dansk rätt så kan en arvlåtare inte själv bestämma att en bröstarvinge ska ha ett visst ting som sin laglott. Varje bröstarvinge kan nämligen kräva att få ut sin del, eller den del som kallas pliktdelen, i kontanter.¹¹⁸ Om en bröstarvinge i sin laglott skulle få en tillgång med någon begränsning så kan denne välja att antingen acceptera detta villkor eller begära att få ut sin del i kontanter.¹¹⁹

En bröstarvingar som inte uppnått vuxen ålder kan när arvlåtaren dör få ett särskilt belopp som ska tjäna som hjälpmedel i försörjningen. Det underhåll som ett barn kan bli berättigad till kan de endast få fram till den dag de fyller 21 år.¹²⁰ När man ska bestämma vilket belopp som det underåriga barnet ska få så måste man ta hänsyn till hur mycket pengar som arvlåtaren gett till övriga barn om arvlåtaren haft flera bröstarvingar. Om ett barn ska ha rätt till ett försörjningsbelopp så krävs det att barnet inte har egna pengar. Föräldrar sparar ibland pengar från barnets födsel och skulle barnet ha egna medel så kan denna rätt inte göras gällande. Att man vid värderingen av vilket belopp som bröstarvingen ska få tar hänsyn till vad övriga bröstarvingar fått betyder inte att baktanken med regeln var att man ville uppnå utjämning mellan bröstarvingarna. Dessa regler har i Danmark haft en ganska liten betydelse och många menar att de inte längre är i bruk.¹²¹

4.2 Synpunkter på reglerna i de nordiska länderna

Peter Lødrup menar i sin bok att reglerna om laglotten inte fungerar på en tillfredsställande sätt och att de bör ändras eller tas bort. Han menar också att det är många som är mycket kritiska mot reglernas nuvarande form. Han tycker också att det finns vissa fördelar med laglotten och nämner där likheten mellan syskonen. Med hjälp av laglotsreglerna uppnår man likhet mellan syskon och undviker därmed orättvisa mellan bröstarvingarna. En till fördel som Lødrup ser med laglotten är den i några fall då familjen inte kommer så bra överens kan hjälpa till att behålla samhörigheten och närheten inom familjen. Utan laglotten hade en förälder kunnat göra en arvinge arvlös och då är risken stor att familjen splittras ännu lite till. Han tycker dock att det ska vara upp till arvlåtaren att själv bestämma över sin vilja och att det inte ska vara rättsordningen som ska bestämma över de dispositioner vi vill göra under livet och efter vår död.¹²²

Han menar sedan att de regler som styr arvsrätten är från förra århundradet och att dessa inte är särskilt aktuella i dagens samhälle. Att arvsreglerna blivit omoderna har dels att göra med att de arvingar som idag ärver ofta är över 50 år och kan försörja sig själva. Det faktum att den efterlevande maken/makan ofta sitter med arvet från arvlåtaren gör också att yngre barn inte gynnas förrän den efterlevande

117 Lødrup, s 73

118 Lødrup, s 74

119 Lødrup, s 75

120 Lødrup, s 75

121 Lødrup, s 76

122 Lødrup, s 78

maken/makan också avlidit och då kan som sagt barnen vara vuxna och inte längre ha samma behov av arvet. Lødrup tycker att om det är någon grupp som ska skyddas genom arvsregler så är det arvlåtarens bröstarvingar när de fortfarande är i behov av tillgångarna.¹²³

Ett annat argument som Lødrup tar upp till nackdel för laglotten är att det förr i tiden var av största vikt att ha ett fungerande jordbruk för att man skulle kunna försörja sig och att de regler som då utformades inte har samma bärkraft idag.¹²⁴

Avslutningsvis så nämner Lødrup att ett av de argument som han tror har vägt tungt när det kommer till att behålla laglottsreglerna är det att föräldrar inte ska kunna välja väg åt sina barn. De ska inte kunna hota med att göra en arvinge arvlös om de inte följer deras vilja eller väljer de vägar som föräldrarna vill att de ska välja.¹²⁵

123 Lødrup, s 79

124 Lødrup, s 79

125 Lødrup, s 79

5 Diskussion

Anledningen till att jag valde att skriva om laglotten var för att jag ville ta reda på om det fanns tillräckligt starka argument för att övertyga mig om att laglotten är en viktig företeelse inom vårt svenska rättssystemet. Sedan första gången jag kom i kontakt med laglotten så har jag tyckt att reglerna är onödiga och till en viss del orättvisa. De skapar kanske rättvisa bröstarvingar emellan men det faktum att en människas yttersta vilja i vissa fall inte respekteras fullt ut tycker jag är fel.

Laglotten ursprungliga huvudsyfte var att ingen skulle lämnas arvlös. När laglotten först introducerades i Sverige så tycker jag att reglerna var mer relevanta än vad de är idag. Förr behövde man helt enkelt arvet för att kunna försörja sig och sin familj till skillnad från idag då de flesta kan försörja sig själva när föräldrarna avlider och därmed inte är lika beroende av arvet. Att laglotsreglerna ger ett visst skydd även idag kan jag i vissa fall hålla med om. Det som är bra med reglerna är att det faktiskt blir mer rättvist mellan bröstarvingarna. Ska det nu finnas regler som ska gynna barnen så tycker jag att alla barn ska ha lika rätt oavsett om de är särkullbarn eller inte.

Enligt departementschefen i prop 1986/87:1 så fanns det en risk för att särkullbarnen skulle kunna råka illa ut om reglerna om laglotten avskaffades. Detta argument tycker jag egentligen är det enda argument som håller då man talar om att behålla laglotsreglerna. Att särkullbarnen inte ska råka illa ut eller hamna i kläm tycker jag är ett starkt argument för att laglotten ska få finnas kvar.

På det 34:e nordiska juristmötet diskuterades det, till fördel för laglotten, att det inte skulle göras någon skillnad mellan barnen. Jag kan hålla med om att deras argument om att det inte ska göras någon skillnad mellan barnen är starkt men samtidigt så tycker jag att argumentet om att en människas sista vilja ska respekteras är starkare. Jag tycker det är anmärkningsvärt att man kan arva någon man kanske varit osams med hela livet och inte har något gemensamt med bara för att man är dennes barn.

Jag kan också hålla med om att, även om laglotten tas bort så är det inget hundraprocentigt skydd för den efterlevande maken/makan. Enligt departementschefen i prop 1986/87:1 så skulle ett avskaffande av inskränkningen från laglotten inte hindra en arvlåtare från att testamentera bort all kvarlåtenskap och lämna den efterlevande helt tomhänt. Trots att detta argument stämmer så tycker jag inte att det är särskilt starkt. Även om en arvlåtare skulle kunna lämna en make/maka helt tomhänt om laglotten togs bort så är detta inte särskilt troligt. Ofta vill en arvlåtare överlåta sina kvarlåtenskaper till familjen och i de få fall som detta inte är fallet så får maken/makan helt enkelt, liksom barnen, acceptera att det är arvlåtarens sista vilja.

En omständighet som en bröstarvinge måste räkna med innan denne kan få ut sin laglott är förskott på arv. Har en arvtagare fått gåvor under sin livstid så ska dessa räknas av på summan innan han/hon kan få ut sin laglott. Ett problem som jag ser

med detta är att en arvlåtare kanske inte ens vet om att det finns en presumtion som säger att de gåvor man gett bort under sin livstid räknas som förskott på arv. I en ärvdabalksutredning som kom år 1998 lades det fram ett förslag på att denna presumtion skulle avskaffas och att arvlåtaren istället skulle kunna föreskriva om att det skulle räknas som förskott på arv.

Jag kan till viss del hålla med Brattström och Singer, som skriver att det vore en bra idé att avskaffa presumtionen eftersom många inte ens vet om att gåvor räknas som förskott. Den enda nackdel som jag ser med ett avskaffande är att en arvlåtare kan föreskriva om att en bröstarvinges gåvor ska räknas som förskott och inte de övriga barnens. I dessa fall kan ett barn hamna utanför och bli lämnad helt arvlös. Eftersom jag tycker att en arvlåtares sista vilja är det starkaste argumentet för testationsfrihet så tycker jag, trots att ett barn kan lämnas utanför, att denna vilja ska respekteras. Tar man bort presumtionen blir det alltså lättare för en arvlåtare att gynna eller missgynna ett eller flera barn, samtidigt som arvlåtarens sista vilja respekteras.

Mellan de nordiska länderna har jag upptäckt att det finns en del skillnader. I många fall står Finland och Sverige på ena sidan medan Danmark och Norge står på den andra. Även om Norge och Danmark i många fall har liknande regler så är det ändå Norge det land som sticker ut mest. Den regel som främst skiljer Norge ifrån de andra länderna är när det kommer till Lex Michaelsen. Norge är än så länge det enda nordiska landet som har en övre gräns för laglotten. Liksom de svenska juristerna som deltog på det nordiska juristmötet i Stockholm år 1996 så tycker även jag att om nu laglotten ska finnas kvar och se ut som den gör idag så bör även Sverige införa en regel som påminner om Norges Lex Michaelsen. En arvlåtare som är väldigt förmögen skulle möjligtvis tycka att reglerna var bra så länge bröstarvingarna högst kunde få 1 miljon var. Jag läste om en man som var emot laglotsreglerna därför att han inte ville att hans egna barn skulle tappa intresset av att tjäna sina egna pengar, vilket kunde ske om de skulle bli ekonomiskt oberoende på grund av arvet.

Ytterligare ett argument som påverkat min syn på att laglotten bör avskaffas är ett argument från de familjelagssakkunniga i SOU 1981:85. De menade att en arvlåtare väldigt sällan testamenterar till någon annan än familjen och därmed minskar laglottens betydelse. Detta argument tycker jag är relativt starkt och eftersom att en arvlåtare i de allra flesta fall väljer att testamentera till någon inom familjen så blir laglotsreglerna sällan aktuella. Detta betyder att även om laglotsreglerna försvann så är risken liten att en arvlåtare testamenterar till någon utomstående person. Departementschefen i prop 1986/87:1 menade dock att om reglerna emellertid togs bort så skulle det finnas en chans att familjen blev lämnade arvlösa. Även om jag håller med departementschefen om att en familj skulle kunna lämnas helt tomhänta så tycker jag fortfarande att det argument som säger att en arvlåtarens sista vilja bör respekteras är starkare.

Eftersom att testamentet ses som en ytterst personlig handling som innehåller en persons yttersta vilja så anser jag att detta bör respekteras fullt ut. Varför ska man

vara berättigad till arv bara för att man är någons barn? Man kanske aldrig har talat med sin far eller mor eller ens vetat vilka de var och då tycker jag det är anmärkningsvärt att man sedan ska kunna ärva dem.

Ett problem som jag håller med de familjelagssakkunniga i SOU 1981:85 om, är att ett avskaffande av laglotten kan göra så att det uppstår osämja i en familj. Det kan helt enkelt blir osams för att arvlåtaren t.ex. gynnat ett barn och inte ett annat. Trots detta så tycker jag att arvlåtarens yttersta vilja är viktigare och även om man tillhör den innersta släkten så bör denna vilja respekteras. Om jag skulle skriva ett testamente så skulle jag vilja att det respekterades fullt ut utan några inskränkningar.

Vid introducerandet var laglottens två huvudsyften att man inte skulle lämnas arvlös och att det skulle bli mer rättvist bröstarvingar emellan. Precis som Brattström och Singer skriver så håller jag med om att om vi idag inte är lika beroende av arvet, vilket vi var förr, och därmed har ett av de två huvudsyftena fallit. Det andra huvudsyftet håller också på att fallera eftersom det trots reglerna ändå kan uppstå viss orättvisa mellan bröstarvingar. Nu när båda huvudsyftena med laglotten blivit allt vagare så kan man fråga sig varför laglotten finns kvar. Jag har i mitt arbete försökt att se på alla argument ur ett objektiva perspektiv men trots det är jag ändå inte övertygad om varför laglotten ska få finnas kvar. Jag tycker att det finns långt fler argument emot laglotten som faktiskt håller än vad det finns argument för den.

Under arbetets gång så har jag förstätt att det är väldigt få gånger som ett testamente gynnar utomstående personer och detta gör att reglerna för mig känns ännu mer omoderna nu än vad de gjorde för bara några veckor sedan. Jag har som sagt försökt att se på alla argument på ett objektiva sätt men faktum är att jag fortfarande tycker att laglotten bör avskaffas. Det enda argument som jag tycker är rimligt när det gäller att behålla laglotten är att särkullbarnen inte ska lämnas utanför, men kanske behöver man inte hela laglotten för det ändamålet.

Avslutningsvis så tycker jag att diskussionerna som funnits och finns än idag kring laglotten är väldigt intressanta att följa. Det finns både för- och nackdelar med reglerna som ständigt diskuteras fram och tillbaka. Jag tror att det även i framtiden kommer läggas fram nya förslag till förbättringar men även nya förslag till ett avskaffande. Det är svårt för mig att gissa hur det kommer bli men jag tror att det alltid kommer vara en kamp mellan dem som vill behålla reglerna och dem som vill se ett avskaffande av dem.

Käll- och litteraturförteckning

Offentliga tryck

Proposition 1986/87:1 Äktenskapsbalk

SFS 1958:637 Ärvdabalken

Motion 1996/97:L417 Avskaffande av laglott samt utökad arvsrätt

Motion 2000/01:409 Laglott

SOU 1925:43. Förslag till lag om arv m.m

SOU 1964:35. Äktenskapsrätt – Förslag av familjerättskommittén

SOU 1981:85. Äktenskapsbalken

SOU 1998:110. Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring

Litteratur

Agell Anders, *Testamentsrätt*, upplaga 3, lustus förlag, Uppsala 2003

Agell Anders, Malmström Åke, *Civilrätt*, upplaga 20, Liber, Uppsala 2007

Anners Erik, *Den europeiska rättens historia Del 1*, Almqvist och Wiksell Förlag AB, Stockholm 1974

Anners Erik, *Den europeiska rättens historia Del 2*, Almqvist och Wiksell Förlag AB, Stockholm 1980

Brattström Margareta, Singer Anna, *Rätt arv – Fördelning av kvarlåtenskap*, upplaga 2, lustus förlag, Uppsala 2007

Carlén-Wendels Thomas, *Bodelning och arvskifte efter äktenskap och samboende*, upplaga 9, Juristförlaget, Stockholm 1994

Eriksson Anders, *Arv och testamente*, Thomson förlag, Stockholm 2008

Lødrup Peter, *Nordisk arverett*, Nordiska ministerrådet, Nord 2003:3, Köpenhamn 2002

Malmström Åke, Saldeen Åke, *Successionsrätt – Arv, boutredning och arvskifte*, upplaga 8, lustus förlag, Uppsala 1991

Saldeen Åke, *Arvsrätt*, upplaga 3, lustus förlag, Uppsala 2006

Walin Gösta, *Kommentar till Ärvdabalken Del 1*, upplaga 5, Nordstedts blå bibliotek, Kristianstad 2000

Övrigt

Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 21-23 augusti 1996, Del 2

www.nordisktjuristmöte.se